

Bir Asırlık Sosyoloji Birikimi

Kurtuluş KAYALI*

HER bir gelişmeyi bütünüyle geçmişten bağlantısız olarak nitelemenin yanlışlığı üzerine bina etmek gerekir düşünceyi. Geçmiş dönem birikimini yok saymakla hiçbir şey yok olmuyor. Çok ileriki, hatta 1960'lı yıllardan sonra belirse de bazı düşüncelerin geçmişte de kökenleri vardır. Türkiye'de sosyolojinin temel özelliklerinden biri bu geçmiş kökene dikkat etmemek şeklinde tezahür ediyor. Hemen her dönemde bir şekilde geçmişe dönerek hiç değilse bir muhasebe yapmak lâzım oluyor. Aslında geçmiş dönemde bir hatırlatma noktası olsa da sosyologlar, genelde, Batı düşüncesinin gelişkin bir şekilde anlaşılma-dığı üzerine bina ediyor düşünceleri/yaklaşımları. Bu nokta özellikle önemli bir aşamada. Soru Ziya Gökalp'in Durkheim'i, Mehmet Ali Aybar'ın Marksizmi ve Murat Belge'nin Althusser'i ne kadar doğru anladığı şeklinde tezahür ediyor.

1910'lu yılların koşullarında Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin, varlıklarıyla iki ayrı çözümü simgeliyorlar zaten. Ziya Gökalp toplumun özel, özgül şartlarına vurgu yapıyor. Prens Sabahaddin de bir toplumun bir başka topluma rahatlıkla benzeyeceğine. Ziya Gökalp bu toplumun büyük ölçüde kendi özel dinamikleri olduğunu, diğeri de rahatlıkla Büyük Britanya'ya benzeyebileceğini ifade ediyor. İlk önceleri Ziya Gökalp'e yoğun ilgi gösterilmesine mukabil özellikle 1980'li yıllardan itibaren Ziya Gökalp düşünceleriyle neredeyse bütünüyle unutulmaya terk ediliyor. Buna mukabil Prens Sabahaddin tam ölümü sırasında şöyle bir hatırlanmasına mukabil 1980'li yıllarda yoğun sayılabilecek bir şekilde gündeme geliyor. Bunun bir başka göstergesi de eski dönem sosyologlarının hemen hepsinin Ziya Gökalp üzerine metinleri olmasına karşın son yirmi senedir sosyologların Ziya Gökalp üzerine neredeyse hiçbir metin yazmamış olmaları. Bu anlamda "Ziya Gökalp öldü mü?" makalesinin belirgin bir gerçekliği olduğu, daha doğrusu son dönemin tipik sosyologlarının halet-i ruhiyesi

* Prof. Dr. AÜ DTCF Tarih Bölümü.

olduğu anlaşılıyor. Baykan Sezer'in Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya'nın çizgisini sürdürdüğü anlayışının da belirgin bir gerçeklik taşıdığı kendisini hissettiriyor. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Ziya Gökalp'e yönelik sürekli vurgu yapılmasının nedenini de burada aramak lâzım. Ziya Gökalp üzerinde durmak, Ziya Gökalp'i incelemeye yönelmek biraz da bu toplumda sosyoloji yapmaya yönelmek demektir. Ziya Gökalp'e yönelik ilgiyi 1940'lı, 1950'li yılların Niyazi Berkes'inde ve Mümtaz Turhan'ında görmek mümkündür.

Prens Sabahaddin'e yönelik ilgi de iki yönü itibarıyla gelişmektedir. Bu toplumun tipik bir Batılı topluma dönüşebileceği kanaatinden kaynaklanmaktadır. Öne çıktığı somut zaman aralığı dışında –ki bu anlar 1940 sonraları ve 1980'li yıllardır– üzerinde pek durulmamıştır. Zaman zaman ilgi duyulmasına karşın gene de Türkiye'nin nasıl kurtarılacağı temel mesele olmaktadır. Belki de bu nedenle Türkiye'nin liberalleşmesi süreci Prens Sabahaddin'i bir ölçüde gündeme getirmiştir. Ancak Prens Sabahaddin hiçbir şekilde Ziya Gökalp'ten daha ayrıntılı bir şekilde tartışılmamıştır. Kaldı ki Prens Sabahaddin'i, onun temel kitabını da ilk önce bu düşüncelere bağlı olanlar gündeme getirmemiştir. Gerek onun temel kitaplarının başta gelenini, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* (İstanbul: Kütüphane-i Hilmi, 1334) kitabını, gerekse onun tilmizi Mehmet Ali Şevki'nin *Osmanlı Toplumunun Sosyal Bilimle Açıklanması* (İstanbul: Elif Yay., 1868)'ni İstanbul Sosyoloji gündeme getirmiştir. Demek ki mesele sadece eski metinlere ilgi şeklinde de tezahür etmektedir. Bir kısım çevrelerde, yoğun sayılabilecek bir geçmişe ilgi söz konusudur. Demek ki olay sadece geçmiş dönem kökenleri üzerinde bilgi sahibi olmak meselesi değil gibi görünmektedir. Aslında geçmiş dönemin bütün düşünsel birikimi üzerine yaslanmayı da gerektirmez. Belki de konu *Sosyolojinin Ana Başlıkları* (İstanbul: İÜEF Yay., 1985) şeklinde bir temellendirme denemesi olarak anlaşılacak gerekmektedir. Türkiye'deki temel düşünsel eğilimlerin, temel sosyolojik metinleri tahliline dayanan, tabii toplum yapısına ilişkin yaklaşımların gündeme getirilmesi gerekmektedir. Nitekim belki de son dönemde gündeme giren tartışmaların az olmayan miktarda Baykan Sezer'in sonradan yayınlanan *Türkiye Sosyolojisi Seminerleri*'nde ve Kemal Tahir'in metinlerinde ve notlarında görmek mümkündür. Hatta Kemal Tahir'in metinlerinde az olmayan miktarda sosyolojik metne gönderme yapıldığı anlaşılabilir.

Bir de dönemin anlaşılması bakımından İbn Haldun göndermesi, İbn Haldun incelemesi gelmektedir. Ahmet Cevdet Paşa da İbn Haldun'un temel eserinin Türkçe tercümesini tamamlamıştır. Aynı kişiler tarafından olmasa da Ahmed Cevdet Paşa üzerine tezin de İstanbul Sosyoloji tarafından gerçekleştirilmesi önemsenmesi gereken bir husustur. Bu tezle yakın bir zamanda da Cahit Tanyol'un ilk Türk sosyologu olarak Ahmed Cevdet Paşa'dan bahsetmesi konusu önemsenmelidir. Tabii bu tespitin arkasındaki isim Cahit Tanyol değil, Ce-

mil Meriç'tir. Bizim sosyologlarımızın ne Ahmed Cevdet Paşa, ne de İbn Haldun ilgisi olmuştur. Burada önemli olan husus da 1970'li yıllarda İbn Haldun konusu üzerinde derinleşme olduğu zaman siyaset bilimciler, felsefeciler ve iktisatçılar sınırlı olarak İbn Haldun üzerinde durmuşlarsa da sosyologlar konu ile ilgilenmemişlerdir. Burada tabii her dönem sosyologları açısından bir genelleme yapmamak gerekmektedir. 1940'lı yıllarda Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu konu ile derinlemesine ilgilenmişlerdir. Bir de, belki de düpedüz Avrupa'dan ve somut olarak da Fransa'dan kaynaklanmak üzere Türkiye'de 1970'li yılların ortalarında İbn Haldun yeni baştan gündeme gelmiştir. Bu konunun gündeme gelmesi ne kadar Batı'dan kaynaklansa da bizi ister istemez yeni baştan Osmanlı'ya götürmektedir. Bu bağlamda Cahit Tanyol, yaygın olarak bilinenin aksine, Türk sosyolojisini Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin'den değil Ahmed Cevdet Paşa'dan başlatmaktadır. Tabii burada Cahit Tanyol ile *Yön* dergisinin yolları kesişmektedir. Yeni yayınlar insanları eskilerde akıllarından geçirmedikleri bambaşka konular üzerinde yoğunlaştırmaktadır.

Türkiye'de Ziya Gökalp'in anlaşılması anlamında iki önemli sosyal bilimcinin çabası 1940'lı ve 1950'li yılların Türkiye pratiğini gösterebilecek mahiyettedir. Bu gösterme eğilimi hem Niyazi Berkes'in ve Mümtaz Turhan'ın Ziya Gökalp üzerine yazdıkları metinlere, hem de kendi özgün sosyolojik metinlerine yansımaktadır. Bunun en net ifadesini ve özünü, somut bir metinde ve özgün çalışmalarda bulmak mümkün gibi görünmektedir. Net bir ifadeye, Niyazi Berkes'in Ziya Gökalp üzerine bir güzellere olarak nitelenebilecek bir metin yazmasında rastlanmaktadır. 1953 yılında yazdığı bu makaleyi, Gökalp'in yazılarını açıklayıcı olması niyetiyle, Ziya Gökalp'in temel metinlerini derleyip İngilizce'ye tercüme ederek *Turkish Nationalism and Western Civilization: Selected Essays of Ziya Gökalp* (Londra: George Allen and Unwin, 1959) ismiyle yayınladığı eserinin başına koymuştur. Özünün anlaşılması bakımından da metninin hazır olduğu *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (İstanbul: Bilgi Yay., 1973) kitabının İngilizce versiyonununun (*The Development of Secularism in Turkey*, Montreal: McGill University Press, 1964) içine daha doğrusu içeriğine bakmakla mümkündür. Çünkü bu kitapta açık bir şekilde Osmanlı toplumunun ne feodal, ne de teokratik olduğunu, hele hem teokratik hem feodal olmadığını aleni bir tarzda ifade etmekte ve bu ifadesini sonraki temel kitaplarında da tekrar etmektedir.

Bu durumun Mümtaz Turhan'da da devam ettiğini görüyoruz. Bunun en güzel göstergesi hem Ziya Gökalp'e ilişkin değerlendirmelerinde, hem de 1959 yılında yayınlanan *Garplaşmanın Neresindeyiz?* (İstanbul: Türkiye Yay., 1959) adlı kitabında bulunmaktadır. Erol Güngör 1973 yılında yayınladığı bir çalışmada, düşünce olarak Ziya Gökalp-Mümtaz Turhan çizgisinde olduğunu, hatta bu düşün çizgisinin son halkasını kendisinin teşkil ettiğini belirtmekte ve -bu düşünceleri doğrultusunda kaleme aldığı- kitabının Mümtaz Turhan tara-

findan okunması hayalinden 'keşke okuyabilseydi' diye söz etmektedir. Okunması halinde durumunun daha gerçekçi bir şekilde kavranacağını söylemektedir. O mecrada Ziya Gökalp'in çizgisi en azından bir kuşak sonra daha sadık bir şekilde sürdürülmektedir. Türk kültürü üzerine odaklaşmak, kültürün özgün olduğuna vurgu yapmak belki bu durumu beraberinde getirmektedir.

Aslında temel temsilcisi Behice Boran'da bulan evrensellik iddiası, yani toplumların birbirlerinden ayrı ve farklı olmadıklarının vurgulanması 1940'lı yıllarda söz konusudur. Bunun ifadesinin *Yurt ve Dünya* dergisinin birinci sayısında yer aldığını düşünmek doğru görünmektedir. 1960'lı yıllarda da, aslında bir metne ilişkin olarak kaleme aldığı bir makalesinde, Osmanlı toplumsal yapısıyla Batı feodalitesi arasında benzerlik olduğunu ifade etmiştir. Hatta yazdığı klasik makaleden yedi yıl sonra aynı konuya dönen Mübeccel Kıray, benzerlikten de öteye bir aynilikten bahsetmek gereğini vurgulamıştır. Osmanlı'ya dair metni Behice Boran'ın yazmasının nedeni de Cahit Tanyol'un yazdığı bir makaledir. Aynı makalenin devamını, benzeri bir metni ana eksen olarak alan Halil Berktaş da, karşılaştırmalılık adı altında Behice Boran'ın iki makalesine dayanarak düşüncelerini ifade ettiği yazısında görebiliriz. Daha sonraki dönemlerde ya da aynı zamanlarda özgünlük üzerine metinler yazsa da temel düşünsel doğrultusu aynı mecrada seyretmiş ve düşüncelerini benzerlikler üzerine bina etmiştir. Aslında bu durumun her bir şeyin birbirinden farklı olmadığı noktasında birleştiğini göstermektedir. Bunun ATÜT tartışmaları üzerinde şekillendiği gibi tarih ilgisizliğinde de somutlaştığı görülmektedir. Aynı mantığı Kemal Tahir'e yönelik eleştiride dün de, bugün de somutlaştırılmasında saptamak mümkündür. Konu aynı zamanda neden tarihe yönelmek durumunda kalındığı sorusuyla da somutlaştırılabilir. Aynı anlama gelmek üzere Doğan Ergun'un *Sosyoloji ve Tarih: Sosyoloji'de Yöntem Sorunu* (İstanbul: Der Yay., 1982) kitabına giden süreci ve bu kitabın özgünlüğünü görmek gerekmektedir.

Doğan Ergun daha kitabın başında, 1973 yılında Mustafa Akdağ'a bir gönderme yaparak Türkiye'de dünü bugüne bağlayan doğru bir tarih bilincinin hiçbir zaman oluşmadığı düşüncesine katıldığını belirtmektedir. Kitabın yayınlanmasından 11 yıl önce Behice Boran, tarihçilerin farklılıklar, sosyologların da benzerliklerden bahsederek tarihsel mahiyette tahlil yapmadığını ve yapamayacaklarını açıklıkla dile getirmiştir. Hatta bazı tarihçilerin ve bu arada Ömer Lütfi Barkan'ın bazı sosyologlardan daha fazla sosyolog olduklarını söylemiştir. Hatta Kemal Tahir'in *Notlar (15 cilt, İstanbul: Bağlam Yay.)*'ına bakıldığı zaman onun sınırlı biçimdeki özgüllük saptamaları konusunda ne ölçüde heyecan duyduklarını görmek mümkündür. Bunlara yönelik olarak heyecanını hissetmek aşikârdır. Tabii bunun geçmiş dönemle olduğu kadar bugünle ilgili değerlendirmelerle de açık bir bağlantısı bulunmaktadır. Konunun anlaşılması açısından Türkiye'de sosyolojinin başat damarlarından biri Türkiye ile il-

gilenmez görünmektedir. Türk sosyolojisinde bu özellik, Prens Sabahaddin ve Behice Boran'ın metinleriyle köklemiştir. Bu kökleşme zaman içinde daha da bir kavi hal almıştır. Bunun günümüzde de etkilerinin olduğunu söylemek gerekecektir. Daha bir kökleşme halini, daha bir gerçekmiş gibi görmek durumu ortaya çıkmaktadır. Ancak Behice Boran'ın Türkiye'nin toplumsal yapısına ilişkin yaptığı tahlilin, onun açtığı mecrada devamının olmadığını söylemek gerekir. Prens Sabahaddin ve Behice Boran arasında başka anlamda paralellikler görmek safiyane bir durumdur. Son dönem sosyal bilim anlayışının Prens Sabahaddin'in yaklaşımlarını daha bir ciddiye aldıklarını görmek mümkündür. Ve hatta sosyologların Prens Sabahaddin üzerine odaklaşırken Behice Boran'ı neredeyse hatırlamamaları durumu çok iyi bir şekilde yansıtmaktadır.

Farklı olmadığı için tarihe dönük bir ilgi anlamsız olacaktır. Aynı benzerlik vurgusu Cumhuriyet dönemi toplumsal yapısıyla da bağlantılıdır. O dönemde vurgu yapılan en temel konulardan birini de sosyalizm ve Türkiye sosyalizmi konusu oluşturmaktadır. Türkiye'de hakikaten sosyolojik tahlil yapan herkes marjinal kalmıştır. Gene aynı şekilde sosyalizmin evrensel olduğu değişik coğrafyalara ilişkin olarak farklı sosyalizmlerin olmayacağı, olamayacağı düşünülmüştür. Bunun en güzel göstergelerinden birisi, mantalitenin neredeyse bütünüyle Behice Boran'ın yazdığı temel iki makaleye dayanmasıdır. Bu anlamda aynı düşünsel mecrada olsa da özgünlük üzerine vurgu yapan sosyologların varlığı kadar, milliyetçi-muhafazakâr sosyologlar da özgünlük üzerine vurgu yapan önemli bir potansiyel oluşturmaktadırlar. Burada doğal olarak milliyetçi-muhafazakâr sosyologların Osmanlı vurgusundan önemli ölçüde farklılaşan Niyazi Berkes'in 1960'lı yıllardaki çalışmalarının –yaşadığı döneme ilişkin bir şeyler de söylemek kaygısına karşın- Osmanlı üzerine yoğunlaşması belirgindir. Behice Boran'ın da 1960'lı yıllarda yazdığı tek kitapla Cumhuriyet dönemi üzerine odaklaştığı anlaşılmaktadır. Osmanlı konusunun ve Cumhuriyet döneminin tartışılmasının ana ekseninin de özgünlük ve benzerlik üzerine bina edildiği üzerinde düşünmek elzemdir. Hatta Osmanlı ilgisinin tarih konusunu gündeme getirdiği düşünülmelidir.

Türkiye'de sosyolojinin tarihe duyduğu ilginin sınırlılığını önceki dönem açısından düşünmek, eleştirmek pek o kadar da mümkün değilmiş gibi görünmektedir. 1940'lı yıllar sosyologlarının yoğun bir tarih ilgisi olduğunu söylemek mümkünse de 1960'lı yılların ortamından etkilendikleri için olsa gerek ya da bunun katkısıyla 1970'li yıllarda yayınlanan metinlerde tarih kaygısının hemen hep ihmal edildiği görülmektedir. Hatta bu ihmalin en tipik örneği olarak Mübeccel Kıray gözükmektedir. Mübeccel Kıray'ın hemen hiçbir tarihsel yorum teşebbüsü olmaması gibi, bizatihi sosyolojiyi tarihe zıt bir konuma getirme teşebbüsü bulunmaktadır. Ama bu durum bile Osmanlı toplumu üzerine temel belirleyici düşünceler dile getirmeye teşebbüs etmesini engellemez. Bel-

ki de toplumsal yapı tartışmalarına ek olarak bu husus da Türkiye hakkında söyleyecek bir sözü olmasına engel oluşturmaktadır. Sosyologlarımızın içinde yaşadıkları topluma karşı bir yabancılaşma yaşamalarının yanında tarihe karşı da bir yabancılaşma serüveni yaşamaktadırlar. Bu anlamda tipik iki istisna olarak tarih bağlantısına sürekli vurgu yapan Baykan Sezer ve Doğan Ergun'u vur-gulamak gerekmektedir. Tarih vurgusunun süreklilik arz etmesi anlamında Baykan Sezer'in yazdıkları metinlere daha bir önem atfetmek gerekmektedir. Baykan Sezer'in ve Doğan Ergun'un altmışlı yaşlarında kendi kuşaklarındaki ve hatta kendilerinden daha genç kuşaklardaki sosyologlardan daha üretken ol-malarını, söyleyecek sözlerinin olmasına bağlamak lâzımdır. Baykan Sezer'in zaten sürekli olarak telaffuz ettiği 'söyleyecek sözü olmak' ifadesi, onun düşün-cesini daha iyi anlamanın yolunu açabilir. Aslında en temel meselelerden biri metinlerde yazarlarının şahsi damgasını taşıması hususunun altının çizilmesi-dir. Türk sosyolojisi biraz da bunu anlatmanın yolu olarak anlaşılmalıdır. Şah-sî damga taşımanın yanında metnin neredeyse yazarından hiçbir iz taşıyama durumuna yönelme bir şekilde Türkiye'de sosyolojinin gelişim sürecini anla-manın anahtarı olarak görülebilir.

Söylenmek isteneni belki de Ziya Gökalp hakkında düşünce serüvenimiz anlatmaya yetecektir. Bugün 60'lı, 70'li veya daha ileri yaşlarda olan sosyolog-larımızın hemen hepsinin Ziya Gökalp üzerine bir makaleleri olduğu gibi kimi-leri Ziya Gökalp hakkında derinlikli metinler de yazmışlardır. Buna karşın, ye-ni kuşak sosyologlarımızın Ziya Gökalp'le hiçbir ilgileri yoktur. Belki de bu ilgi-nin ya da ilgisizliğin temel sebebi Taha Parla'nın *The Social and Political Tho-ught of Ziya Gökalp, 1876-1924* (Leiden: E.J. Brill, 1985) [Türkçesi: *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, Füsün Üstel ve Sabri Yücesoy (yay. haz.), İstanbul: İletişim Yay., 1989] isimli kitabındaki yaklaşımlardır. Bu kitap Ziya Gökalp'in Türkiye'deki etkisini yoğun olarak abarttığı gibi, gereksiz bir etki şek-linde bir nitelemede de bulunmaktadır. Kitabın belki de en vahim tarafı Türki-ye'de Ziya Gökalp üzerine düşünce birikimini hepten yok saymasıdır. Çünkü Ziya Gökalp konusunda hiçbir düşünceye ufuk açmamış, dikkat sarf etmemiş görünmektedir. Ancak bu daha önceki durum açısından konu bir yönü itibari-yle öne çıkarılmaktadır. 1950'li, 1960'lı yıllar itibariyle Ziya Gökalp'in düşün-sel eğilimi sıkıntı yaratmıştır. Ziya Gökalp'in basit bir Durkheim mütercimi olarak nitelemesi rahatsızlık yaratmıştır. Herkes, onun özgün düşüncelerini aramaya yönelmiştir. Bugün ise böyle bir dert hiçbir şekilde görünmemektedir.

Netice itibariyle iki noktaya dikkat etmenin bu metnin temel meramı oldu-ğunu ifade etmek gerekmektedir. İstisnai durumlar dışında Türk sosyologları genel anlamda seçtikleri Batılı sosyologları aktarmak eylemini tercih etmişler-dir. İkinci olarak da sosyologların önemli kesimi, eski tabirle kahir ekseriyeti Türkiye'de sosyoloji yapmanın bilincinde olmamışlardır. Bu iki noktada sağ-

lıklılık tutum takınan iki sosyolog, dünyaya bakış biçimleri farklı olsa da Niyazi Berkes ve Baykan Sezer'dir. Baykan Sezer'in meseleyi açık bir tarzda sosyoloji içinden ifade etmesine karşın Niyazi Berkes örtük bir dil kullanmıştır. Niyazi Berkes'in "Doğuculuk Modası" başlıklı yazısının mantalitesi Baykan Sezer'in yaklaşımıyla örtüşmektedir. Bunu Niyazi Berkes'in etkisi olarak nitelemek yerine "tesadüfi" bir örtüşme olarak düşünmek daha doğrudur. Daha farklı bir deyişle dünya ve memleket ahvaline dair farklı düşünce üretme anlayışının temsilcileri olmuşlardır. Ve Türkiye'nin tipik sosyal bilimcilerinin ve sosyologlarının bu iki entelektüel konusunda ilgisiz olmaları memleketteki entelektüel ortamı yansıtmaktadır.

A Hundred Year Sociological Accumulation

Kurtuluş KAYALI

Abstract

This article aims to focus on two points. First, apart from exceptional cases, the Turkish sociologists have opted for translating the works of Western sociologists into Turkish. Second, a significant portion of our sociologists have not been fully aware of the meaning of studying sociology in Turkey. In this context, issues such as the relations between sociology-history and the uniqueness of Turkish society for the past hundred year history of Turkish sociology have been discussed in the light of the works of sociologists such as Gökalp, Prens Sabahattin, Berkes, Boran, Ergun and Sezer.

Key words: Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, Niyazi Berkes, Behice Boran, Doğan Ergun, Baykan Sezer.

Bir Asırlık Sosyoloji Birikimi

Kurtuluş KAYALI

Özet

Bu yazının merkezinde iki noktaya dikkat çekmek bulunuyor. Birincisi, istisnâî durumlar dışında, Türk sosyologları genel olarak tercih ettikleri Batılı sosyologları Türkçeye aktarma yoluna gitmişlerdir. İkincisi, sosyologlarımızın önemli bir kesimi Türkiye'de sosyoloji yapmanın bilincinde olmamışlardır. Bu bağlamda, Türk sosyolojisinin yüzyıla yaklaşan tarihinde sosyoloji-tarih arasındaki ilişkiler, Türk toplumunun özgünlüğü meselesi gibi konular Gökalp, Prens Sabahaddin, Berkes, Boran, Ergun ve Sezer gibi sosyologlarımızın çalışmalarından hareketle tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Prens Sabahaddin, Niyazi Berkes, Behice Boran, Doğan Ergun, Baykan Sezer.

